

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ. - «Քանդակագործուհի Այծեմնիկ Ուրարտու»։ Թեհրան, 1948:

Բանասիրական, պատմական եւ գրական-քննադատական շարք մը աշխատութեանց կարգին, որոնք յաջորդաբար լոյս տեսան վերջին քանի մը տարուայ ընթացքին ծանօթ բանասէր Արամ Երեմեանի ընտրադրութեամբ, այս անգամ մեղի հասաւ քանդակագործուհի Այծեմնիկ Ուրարտուի մասին 48 էջոց այս գրքովը:

Սովետական Հայաստանի տաղանդաւոր եւ առաջին աչքառու քանդակագործուհին, գրաւած է ուշադրութիւնը Արամ Երեմեանի՝ երբ ան 1946ին Հայաստանի հրաւիրուած էր՝ մասնակցելու Սովետահայ Գործընթաց Բ. Համագումարին:

Գրքովին յառաջարկէն կ'իմանանք թէ Պր. Ա. Երեմեան՝ Ուրարտուի մասին յօդուածներ հրատարակած է «Կոչնակ»ին, «Անահիտ»ին, «Վերածնունդ»ին եւ այլ պարբերաթերթերու մէջ, բայց «Նրա քանդակագործութեան անցած ուղին եւ ստեղծագործական արուեստի էութիւնը դեռ լրիւ չի լուսարանուած»:

Այծեմնիկ Ուրարտուի հետ անձամբ ծանօթանալէ, անոր քանդակներն ու արձանները իր սեփական աչքերով դիտելէ ու վերլուծելէ, հայ քանդակագործուհիին արուեստը ուսումնասիրելէ յետոյ՝ Պրն. Երեմեան, արուեստագիտուհիին գեղարուեստական գործունէութեան 20ամեակին առիթով, մեղի կու տայ անոր «ստեղծագործական արուեստին էութիւնը», իր իւրայատուկ, պարզ, խորաթափանց եւ նրբաճաշակ դիտողութիւններով լուսարանելով Այծեմնիկի արուեստին արժէքն ու յատկանիւնը:

Իրբեւ ուշադրաւ պարագայ Պրն. Երեմեան կը նշէ որ Այծեմնիկ Ուրարտու առաջին հայ արձանագործուհին է՝ որ վերջին քան տարուայ ընթացքին իր քանդակագործական գործերով ապահոված է իրեն՝ բացառիկ տեղ մը Հայաստանի տաղանդաւոր արուեստագէտներու հոլլին մէջ: Իր արձանները, կ'ըսէ Պրն. Երեմեան, ցոյց կու տան թէ արուեստագիտուհին լուրջ կրթութիւն ստացած է եւ ինքնաշխատութեամբ վարպետ արձանագործուհի մը եղած, թէ իր «քանդակներով կարողանում է խօսիլ ձեր հոգու

հետ, յուզել ձեզ, եւ իշխել ձեր զգացումները վրայ»:

Հայ քանդակագործուհին լիովին ուսումնասիրած է հայոց հին պատմութիւնը, արուեստը եւ նորին հետ վերստեղծած է նաեւ հինը, անշուշտ իւրացնելով հինին լաւագոյն տարրերը: Այծեմնիկի յատկանիւն է պարզութիւնը, բնականութիւնը, խօսուելութիւնը իր արձաններուն, որոնց արտաքին պատկերէն՝ դիտողը կ'անցնի անոնց ներքին աշխարհի էութեան: Ահա թէ ի՞նչ կ'ըսէ այս մասին ինքն իսկ Այծեմնիկ իր մէկ նամակին մէջ, ուղղուած առ Պր. Ա. Երեմեան. «Պորտէ քանդակելիս անհրաժեշտ է արտաքին դժբեր, զսկումնակալ նմանողութեան հետ մէկտեղ՝ դրսեւորել նաեւ տուեալ անձնաւորութեան ներքին աշխարհը, այսինքն ներաւ հոգեբանականը. միայն այդ դէպքում պորտէն կը ծառայէ իր նպատակին»:

Կը յիշատակուին քանդակագործուհիին գործերէն՝ «Ստեփան Ծահուսեան»ի արձանը, «Ռուս կինը», «Բմբիշ Սալի-Սիւլէյմանը», «Հայ աղջիկ կուժը ձեռքին», «Բանուորական թղթակիցը», «Նայիրի Զարեան», «Յովհաննէս Թումանեան», «Աւետիք Իսահակեան» եւ ուրիշներ:

Յ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ. - «Սօսեաց անտառ»։ Փարիզ, 1949. Գին՝ Ֆր. Ֆրանք. 40՝:

Ահարոն Տատուրեան «Մաղաղաթներ» եւ «Պոհեմականք» հատորներէն վերջ կու տայ «Սօսեաց անտառ»ը, որուն խորագիրը ներքին պարունակութեան հետ այնքան սերտ կապ չունի: «Վշտին հէքեաթները» շարքին մէջ միայն կը գտնուի Սօսեաց անտառէն փչող հայրենական գեփիւնին քաղցրութիւնը՝ որ կու դայ պահ մը ամօքել հոգեւորանջ ցաւերը:

Սորադրէն աւելի ներքինն է, սակայն, աւելի կարեւորը:

Ահարոն Տատուրեան նախապատերազմեան դէմք մ'է, զարգացած Վարուժանեան մաքուր արուեստին դիտակցութեամբ, եւ հմուտ եւրոպական գրականութիւններու գեղեցիկութեանց: Մտերիմ ծանօթութիւն մը դիւ կը կապէր իրեն՝ երբ երկրորդ միջազգային պատերազմէն առաջ մեր Սեւրի Մուրատեան վարժարանին մէջ

երկու տարի միասին ապրեցանք, ուր ամէնէն քաղցր պահերն եղան գրականութեան մասին մեր խօսակցութեան ժամերը: Ահարոն այդ պահերուն ինձ կը թրէր փիլիսոփայ մը, Դիոգենիէսեան փիլիսոփայ մը, որ կեանքին կը նայէր արհամարհանքով, ուղղած իր տեսականը իմաստութեան արծիւին, որուն թռիչքը կը սիրէր դիտել ու տեսնել մարդկային կեանքի ամէնէն երեւոյթներուն վերեւ: Փիլիսոփայ մը՝ որ ունայնութիւն կեանքի ամէնէն հաճոյքին ետեւ, ու կ'ըսէր իր շրթներուն վրայ յաճախ՝ հեղեանք մը մարդկային իրերանցումներուն եւ տաղանայնութեան դիմաց, որոնք փառքի կամ մեծութեան ի խնդիր հեւ ի հեւ կը վազէին: Փիլիսոփայ մը՝ որ կ'ուսումնասիրէր մարդերը, նկարագիրները, ձկնորսները, անոնց բոլորին մէջ որոնելով մնայուն արժէքը իրենց կատարածին, ըսածին, գրածին. ու ամէնէն վերջ c'est un type մ'է-ով կը վերջացնէր խօսակցութիւնը:

«Սօսեաց անտառ»ը ինձ կը թուէ թէ Ահարոնի հոգեբանութիւնը, դիւքը իր միտայնութեան ու նկարագրին մէջ հաշտեցնող գործ մըն է, աւելի քան «Մաղաղաթներ»ը եւ «Պոհեմականք»ը, թէեւ իմ նախադրած հատորս իրբեւ գրականօրէն բարձր որակ յայտարարող՝ կը մնայ միշտ «Մաղաղաթներ»ը, ուր կան յղացումով եւ արուեստով կատարեալ բազմաթիւ էջեր, որոնց մասին ցարդ պատահութիւնը չունեցայ արտայայտուելու դրով, հակառակ իմ խոստումիս բանաստեղծ բարեկամիս, որ կը յուսամ թէ կը ներէ իմ այս լռութեանս:

Ներկայ հատորին մէջ Ահարոն մտահոգուած կ'երեւի օրկանիք քերթուածներ տալու ձեւով. որոնցմէ առաջինը՝ Ֆերտալեյ գաղափարային վիպերդ մ'է, որ կ'ընդլայնէ մարդկութեան օգտակար ըլլալու տենչ մը, արթնցած թրքուհիի մը մէջ, հարս՝ Թրքական անունի եւ տարազի տակ ծածկուած Հայկ Պարթեան հայ երիտաւորին, որ իր կեանքը ապահովցնելու սարկին, որ իր կեանքը ստան մը սրտին մէջ համար կը մեռնէ ատեն մը սրտին մէջ հայրենասիրութեան ձայնը: Վիպերդ մ'է ըստ իս այս գրական ձեւը, նման այն փորձերուն՝ որոնց նմոյշը տուած է Յ. Թմկարեան իր «Անոյշ»ով, «Թմկարեանի

առում»ով, «Անհուն»ով, կամ Վարուժան իր գեղարարական վերով՝ ինչպէս է «Նէկիտ Տօնէլ»ը եւն.:

Ահարոն պիտի ներէ եթէ ըսեմ որ խորհրդաւոր սկզբնաւորութեան մը վերջ, նիւթին ընդլայնումը տկար մնացած է հոն, գաղափարային կեանքին պատկերացումը հազճեպ ունի. Ֆերտալեյ եւ Հայտար ֆէթէվ պէյ՝ կը ծրագրեն մարդկութեան եւ ընկերութեան օգտակար գործեր կատարել, բայց այդ ամէնը կը մնայ մի միայն ծրագիր, որովհետեւ կը յաջորդէ խօսյալ մահը Ֆերտալեյին, եւ Հայկ Պարթեանի մէջ՝ խղճի խայթը իր աղաչանութեան կեղծ ուրացումին համար: Պատմութեան գոյուած պատկերաւոր սոցիալ միայն գեղեցիկութիւն կու տան այդ վիպերդին:

«Վշտին հէքեաթները» Ահարոնի մէջ հէքեաթագիր բանաստեղծը կը յայտնեն, նորութիւն մը՝ որ անոր տաղանդին մէկ գեղեցիկ կողմը կը կազմէ. այդ հէքեաթներն են. «Նշգրէ», «Սիրտը», «Առաւօտ նաւասարդի», «Փետուրը», «Արցունքները», «Աչքերը», «Իշխանուհին», «Թագաւորը», «Մահը», ինք հէքեաթներ՝ որոնցմէ երեք հատը միայն («Փետուրը», «Աչքերը», «Իշխանուհին») քաղուած են Ժողովրդական գրոյցներէն, մնացած վեցը՝ իր ստեղծագործութիւններն են. գեղեցիկ՝ մանաւանդ «Արցունքները», «Թագաւորը», «Մահը»:

Հէքեաթային ոճ մը կը յայտնէ իսկապէս հոս Ահարոն, պարզ ու միմիտ տաղաչափական յօրինուածքով մը՝ որ կը խօսի աչքին ու ականջին, առանց փնտրուելի գրական հոծ պատկերներու, որ կրնար հեռացնել զինքը ցանկացումը պարզութենէն, անհրաժեշտ պայմանը մշակուած սեռին:

ԱՐԵՒԵԼԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ բաժինով եւ յաջորդով կը մտնենք Ահարոնի անձին ու նկարագրին մէջ: Օվաճրքի Ահարոնը, սիրող իր ծննդավայրի օդին ու ջուրին, տարուած գերազանցապէս արեւելքի հրմայէն, որ թէեւ անցած արեւմուտք՝ բայց կը սիրէ լոյսը արեւելքին: Կենսագրական համառօտ ակնարկ մ'է այդ քերթուածը, իր ապրած վայրերուն, որ հայրենակարօտ կոչով մը կը վերջանայ՝ հրաւիրելով հայերը վերադառնալու իրենց

հայրենիքը: Այդ կենսագրական ակնարկներուն մէջ մոռցուած չէ Վենետիկը ու հեռաւոր Ս. Ղազարը, Բաղրատունիի հանձարին դիմաց իր հիացումները, որոնք արձանագրուած են հպարտութեամբ եւ գիտակցութեամբ:

Վերջին բաժինը ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ-ն է, ուր խորագիրը չարդարանար կարծես նորէն ներքին պարունակութենէն, բայց ընդհանուրի մէջ հոգեկան ու ընկերային անդորրութեան ձկնորդ հոգիի երգն է այդ բաժինը. խաղաղութիւն հոգիի Աստուծոյ հետ (Վերադարձն Յաւելուած), խաղաղութիւն հոգիի մահուան դաղափարին դիմաց (Ժամանակ), խաղաղութիւն անստույն մէջ (Իմաստութիւն), խաղաղութիւն ալէկոծ հոգիի լուսեայ թւերուն տակ, խաղաղութիւն մարտէ վերադարձող երիտասարդին իր հայրենի տան մէջ, խաղաղութիւն մայրերուն՝ որ կը սպասին տարիններով իրենց դաւակներուն անջատումը, խաղաղութիւն բոլոր սրտերուն համար՝ որ աղքատութեան ու տառապանքի ծանրութիւնը կը վերցնեն իրենց ուսերուն վրայ. հուսկ խաղաղութիւն մտքերու մէջ անոնց որ անմահութեան հաւատքը չունին, որ նիւթի ցանցին մէջ բռնուած կը հարցնեն. «անմահութիւն կա՞ր արդեօք»: որոնց բոլոր հարցերուն կը պատասխանէ քերթողը լուսաւոր ու ջերմ հաւատքով. «միթէ կրնա՞ր կորչել մարդը, միթէ կրնա՞ր հոգին թաղուիլ, միթէ կրնա՞ր սիրտն ի սպառ մեռնիլ, միթէ կրնա՞ր մեռնիլ բանն անձառ, կամ յոյսն անհուն»: Անմահ ենք, կ'ըսէ քերթողը. վասնզի Տէրը նոյն է միշտ, անփոփոխ, որու գոյութեան փաստերն ենք մենք, եւ ինքը մեր փառքը անքնին:

Այս շարքին եւ նաեւ ամբողջ հատորին ամէնէն գեղեցիկ քերթումները բոլոր իսկ կը կազմեն «Ժամանակ», «Լուսութիւն», «Խաղաղութիւն» եւ «Անմահութիւն» կրտորները, փիլիսոփայական վերլուծութեամբ եւ հոգեկան զրաւիչ զգայնութեամբ, իրենց ձեւական խնամուած կատարելութեամբ, որ յատկանշական կէտերէն մին է Ահարոնի քնարին:

«Սօսեաց անտառ»-ի բոլոր քերթումները, բաց ի «Փերտանէ»-ն որ գրուած է Սուրբանիէ 1916ին, արդիւնք են 1941ի

տարւոյն իրենց յղացումով եւ յօրինումին ընդհանուր վիճակով, արդիւնք նոր աշխատութիւններու թափի մը՝ որուն լըծուած է հեղինակը յետ «Պահմականք»-ի հրատարակութեան:

Մեր շնորհաւորութիւնները Ահարոն Տատուեանի, որուն կը մաղթենք անդամ մ'ալ խղել իր լուսէր առանձնութիւնը նոր հատորով վերստին ասպարէզ իջնելու: Առանձնութեան եւ լուսութեան քերթողն է արդէն ինքը ամէնէն աւելի, մէկը որ կ'ապրի եւ կը զգայ աշխարհէն հեռու, ապրելով աշխարհի մէջ, ու գիտելով մարդերը հեռուէն: Ահարոն այն բանաստեղծը չէ որ իր շուրջ ստեղծէ շարժում, ամբողջները խանդավառէ, դաղափարախօսական հոսանք ու փոթորիկ հանելով: Ո՛չ. Ահարոն լուսկեաց է, կը խորհի ու կը ստեղծէ, եւ հոտ է իր եղականութիւնը, որ լուսութեան մէջ մարմին կու տայ իր խոհերուն եւ մարդկային հոգիի ձկնորդներուն ու տաղանայներուն: Ներկայ հատորը աղացոյց է թէ ան իր ստեղծագործական ուժերուն մէջն է դեռ. հայ գրականութիւնը կը սպասէ իրմէ նոր յայտնութեան մը:

Հ. ՄԵՍՐՈՊ ԶԱՆԱՇԵԱՆ

Կրկին կը ծանուցանենք

հոս որ այս տարւան «Բազմավէպ»-ի 7-12 միացեալ թիւերը մէկ հատորով նուիրուած պիտի ըլլան Մխիթար Արքայոս մահուան 200-ամեայ Յիշատակին:

ՀԱՆԳԻՍ ՀՈԳԻՈՅ

Հ. ԳԵՈՐԳ Վ. ՈՍԿԵԱՆԻ

■ ■ ■

Ծնած Պանտրմա 24 Ապրիլ 1894ին, եւ Յուլիսի Վ. Պարիկեանի խնամքով Ս. Ղազար հասած 1908ին, ուսումնական շրջանը բոլորելով քահանայ ձեռնադրուեցաւ 1916 Սեպտ. 8ին եւ աստուածաբանական ուսումներուն բարձրագոյն վկայականը Հոռմի համալսարանի մէջ ստանալով 1920ին, նուիրուեցաւ շուրջ երեսուն տարի ուսուցչական ասպարէզին՝ Մխիթարեան վանքի եւ վարժարաններու մէջ, բաղմաթիւ աշակերտներու ջամբելով մտաւորական ու հոգեկան սնունդ՝ իր բաղմապիտի հմտութենէն եւ անոր հետ իր առողջ ըսկրդունքներէն եւ հաւատքէն: Անգութ հիւանդութիւնը խորտակեց մեր իր վրայ դըրած յոյսերը՝ երբ հազիւ տարի մը ան-

ցած էր իր տեսուչ անուանուելուն Աղեքսանդրիոյ Մխիթարեան վարժարանին: 1948 Դեկտ. 1ին ցուար ձեռքը Վենետիկ կը հասնէր, ուր ապրեցաւ հինգ ամիս ու կէս՝ շրջապատուած իր եղբայրակիցներուն սիրով ու խնամքով, ձգելու համար ընդ միշտ Մայիս 15ին ունայն այս աշխարհը եւ ընդունելու իր առաքելութիւններուն վարձքը:

Տոկուն եւ յարատեւ աշխատող մէկ, ճանչցող դիւրասահ ժամերուն յարգը, կորուստ էր իրեն համար դատարկ եւ անդործ անցած վայրկեանը: Ծարտար՝ մըտքով եւ ձեռքով, գիտէր փոփոխել ծանր եւ սպառիչ ուսումէ մը վերջ, սթափեցուցիւ եւ հնարեմաց ձեռագործ մը: Տակաւին աշակերտ՝ ինքնօգնութեամբ ուսումնասիրած էր եւրոպական սղագրութեան զանազան տեսակները, եւ անոնց վրայէն կաղմած հայկականը՝ զոր կը գործածէր եւ իր աշակերտներուն՝ կ'աւանդէր: Գեղագրութեան եւ զծագրութեան մեծ յարմարութիւն ունենալով, այնքան զարգացուցած էր՝ որ ոչ միայն վարժարաններու մէջ ստանձնած էր անոնց դասախօսութիւնը, այլ եւ իրր ժամանց՝ նկարչութեան ալ հետամուտ ըլլալով, մանրանրկարներէն զատ թողած է իր ճարտար ձեռքին արդիւնք՝ մեր հանդուցեալ հայրերէն ոմանց զիմանկարները եւ ուրիշ սրբազան պատկերներ: Փայտի եւ քարի վրայ փորագրած իր պատկերները՝ շատերուն քով կը մնան իրմէ իրր անոյշ յիշատակ մը: Դժուար չէր իրեն համար կարի մեքենան եւ դաշնամուրը գործածել. իր հնարած երգերէն մէկ քանին դեռ աշակերտութեան բերանն են: Նոյնքան ուշիմ՝ գործածելու մէջ ներկերը՝ զարդարելու համար վարագոյրներով բեմ մը, որքան ղեղերը՝ յանկարծական եւ երազ օգնութեան հասնելու տղոց, պատելու կամ հականելու համար վէրքեր, կաթեցնելու համար աչքի մէջ հեղուկ մը, կամ մեղ-